

Uitdagingen en kansen voor een toekomstgericht hoger onderwijs

Vlaamse Onderwijsraad
Koning Albert II-laan 37
BE-1030 Brussel
T +32 2 219 42 99

www.vlor.be
info@vlor.be

Wijs beleid door overleg

Advies op eigen initiatief

Uitgebracht door de Raad Hoger Onderwijs op 11 juni 2019 met eenparigheid van stemmen

Vorbereiding: werkgroep toekomst hoger onderwijs op 17 mei 2018, 12 juni 2018, 9 oktober 2018, 23 oktober 2018 en 1 april 2019, aangevuld met een focusgroep met experten op 28 januari 2019. Werkgroep en focusgroep onder voorzitterschap van Ann De Schepper.

Dossierbeheerder: Isabelle De Ridder

INHOUD

1	SITUERING	3
2	MAATSCHAPPELIJKE ONTWIKKELINGEN	3
3	UITDAGINGEN EN KANSSEN VOOR HET HOGER ONDERWIJS OP KORTE TERMIJN	5
3.1	STRUCTURELE VERANDERINGEN	5
3.1.1	Ba-Ma-structuur	5
3.1.2	Kwaliteitszorg	5
3.1.3	Onderwijsaanbod	6
3.1.4	Studentenparticipatie	6
3.1.5	Financiering	7
3.1.6	Flexibilisering	7
3.2	NIEUWE KLEMTONEN	8
3.2.1	Inhoudelijke verschuivingen	8
3.2.2	Oriëntering en studiekeuzebegeleiding	9
3.2.3	Diversiteit	10
3.3	NIEUWE VERANTWOORDELIJKHEDEN VAN DE INSTELLINGEN	11
3.3.1	Lerarenopleidingen	11
3.3.2	Graduaatsopleidingen	11
3.3.3	Waardering voor alle verschillende niveaus en diploma's hoger onderwijs	12
3.3.4	Europese samenwerking	12
3.3.5	Werkplekleren	12
4	NAAR EEN TOEKOMSTGERICHT HOGER ONDERWIJS OP LANGE TERMIJN	13
4.1	ZEVEN PRIORITEITEN	13
4.1.1	Inzetten op levenslang leren	13
4.1.2	Inzetten op kennisontwikkeling en onderzoek	14
4.1.3	Erkennen en integreren van relevante competenties	14
4.1.4	Ontwikkelen van talenten	17
4.1.5	Versterken van democratisering	17
4.1.6	Verder ontwikkelen van mondialisering/globalisering	18
4.1.7	Professionaliseren van het personeelsbeleid	18
4.2	VIJF BOUWSTENEN	19
4.2.1	Een meer wendbaar hoger onderwijs	19
4.2.2	Vernieuwde aandacht voor curriculumontwikkeling	20

4.2.3 Sterkere omkadering	22
4.2.4 Een geïntegreerd diversiteitsbeleid	24
4.2.5 Een adequaat internationaliseringsbeleid	25
5 TOT SLOT	26
5.1 OVERHEID: RANDVOORWAARDEN CREËREN	26
5.2 INSTELLINGEN: ENGAGEMENT OPNEMEN	27
5.3 ARBEIDSMARKT: SAMENWERKING CULTIVEREN	27
5.4 MAATSCHAPPIJ: WAARDERING GARANDEREN	27
5.5 STUDENTEN: PARTICIPATIE OPNEMEN	27

1 Situering

De Vlor reflecteerde in 2011 over de maatschappelijke trends die de koers van het Vlaamse hoger onderwijs mee bepaalden, de uitdagingen die daarmee gepaard gingen en de manier waarop het hoger onderwijs daarop kon inspelen.¹ Hij kondigde toen aan deze oefening regelmatig te zullen herhalen omdat maatschappelijke trends nu eenmaal aan verandering onderhevig zijn. Ondertussen is de maatschappij inderdaad in een razend tempo geëvolueerd en is ook het hoger onderwijs alweer veranderd. Zo werden in 2011 MOOC's nog aangekondigd als de grote vernieuwing, terwijl zij vandaag ingeburgerd zijn en men meer de kaart van 'blended learning' trekt.

De Vlor vond het dus tijd om zijn eerder advies te actualiseren en na te gaan wat er nodig is opdat het Vlaamse hoger onderwijs voldoende toekomstbestendig zou zijn. Het hoger onderwijs moet zichzelf immers voortdurend blijven afvragen of het voldoende bijdraagt aan een welvarende maatschappij. Anders kan zijn relevantie in vraag worden gesteld.

Dit advies waagt zich niet aan voorspellingen. Het zegt niet hoe de wereld en het hoger onderwijs er in 2050 zullen uitzien. Toekomstvoorspellingen dreigen immers snel achterhaald te zijn, zeker als ze te sterk uitgaan van rechtlijnige evoluties. Dit advies baseert zich op het verleden en trends die zich vandaag aandienen. Zo identificeert de Vlor uitdagingen en kansen en gaat hij na hoe een duurzaam hogeronderwijsbeleid daarop kan inspelen, ondanks alle onzekerheden. De Vlor suggereert een aantal mogelijke oplossingen voor de uitdagingen die zich (zullen) stellen op een termijn van 10 à 15 jaar en wijst daarbij op de verantwoordelijkheid van alle betrokken partners.

2 Maatschappelijke ontwikkelingen²

De maatschappij van vandaag evolueert snel en wordt steeds complexer. Vernieuwingen binnen de maatschappij beïnvloeden elkaar. Welke voor het (hoger) onderwijs relevante ontwikkelingen doen zich voor op demografisch, economisch, technologisch, sociaal-cultureel, ecologisch, politiek-juridisch vlak? Welke (nieuwe) doelgroepen moeten instellingen hoger onderwijs voor ogen houden? Dit hoofdstuk schetst bondig een aantal aspecten van de context waarbinnen het hoger onderwijs van vandaag evolueert.

De vergrijzing, migratiestromen en nieuwe gezinsstructuren hebben een invloed op de **demografie**. Vergrijzing van een maatschappij gaat meestal gepaard met hogere kosten voor gezondheidszorg, sociale uitgaven en pensioenen, terwijl werkkrachten in sommige sectoren schaarser worden. Migratiestromen zorgen voor een (super)diverse samenleving, met een nieuw potentieel aan werkkrachten, wat tegelijk ook een specifieke aanpak vraagt.

Na de moeilijke periode in de nasleep van de economische crisis van 2008, vonden een aantal sectoren een nieuw elan, en bevinden we ons nu in een wijzigende arbeidsmarkt. Door de uitrol van de **kenniseconomie** en technologische ontwikkelingen ligt de nadruk meer en meer op

¹ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Uitdagingen voor het Vlaamse hoger onderwijs in de 21ste eeuw](#), 13 november 2012.

² OECD (2019). *Trends Shaping Education*. Paris: OECD Publishing. Binnen SONO OD 2.1 wordt gewerkt aan volgend onderzoeksrapport: Boderé, A., Sassenus, S. & Van Petegem, P. *Het onderwijs in de 21ste eeuw*.

hooggeschoolde jobs, op jobs met een bredere invulling en op nieuwe vaardigheden. Bedrijfsleiders geven aan dat het in alle sectoren belangrijk wordt dat werknemers goed met data kunnen omgaan (verzamelen, analyseren en presenteren). Cognitieve vaardigheden, systeemvaardigheden en procesvaardigheden zullen naar alle waarschijnlijkheid in de toekomst een nog belangrijkere rol spelen dan vandaag. Daarnaast vermeldt men ook complexe probleemoplossende vaardigheden en sociale vaardigheden.³

Dankzij **technologische** ontwikkelingen is de hele wereld verbonden. Economische samenwerkingen gebeuren daarom vandaag snel en goedkoop mondiaal, over de landsgrenzen heen. Een aantal technologische ontwikkelingen hebben een impact op de manier waarop wereldwijd de industrie evolueert (zie bijvoorbeeld 'the internet of things' of 'gamification'...). Sommige technologieën leiden zelfs tot het opheffen of transformeren van hele bedrijfstakken. Door de digitalisering zullen ongetwijfeld een heel aantal jobs verdwijnen, maar hiervoor komen ook nieuwe jobs in de plaats.⁴ Stilaan evolueren we naar 'augmented technology' waarbij het duidelijk is dat de machine de mens niet zal vervangen, maar dat alle beroepen zullen (moeten) samenwerken met machines.

De **mondialisering** of **globalisering** zorgt voor migratiestromen die de samenleving multiculturaliseren. Daardoor wordt het blikveld verruimd en uitwisseling van ideeën bevorderd. Maar deze complexe maatschappij is op **sociaal vlak** een sterk duale maatschappij waarin sociaal-economisch zwakkere groepen lager geschoold zijn en hooggeschoolden op alle vlakken beter aan de maatschappij participeren.⁵

Naast mondialisering stellen we tegelijk ook een sterkere **regionalisering** vast, waarbij men zich terugplooit op de eigen regio, op dat wat gekend is. Dat is mogelijk een gevolg van een groeiende onzekerheid en een verlies aan overzicht. Regionalisering zorgt echter ook voor een lokale bundeling van expertise, capaciteit, dienstverlening etc. en maakt het mogelijk om beter in te spelen op de lokale noden.

De maatschappij is ook op **bestuurlijk** niveau een stuk complexer geworden. Er zijn meer bestuurlijke niveaus ('multi-level governance'), van heel lokaal tot mondiaal, waarvan verwacht wordt dat ze met elkaar interageren en samenwerken. Dit gaat gepaard met een andere vorm van 'public management': er is behoefte aan meer efficiëntie en effectiviteit, en aan meer strategisch inzicht.

In de maatschappij van vandaag is er een toename aan reguleringen en aan mensen die een beroep doen op het recht (**juridisering**). Zo moeten instellingen hoger onderwijs meer rekening houden met studenten die beslissingen omtrent hun studieloopbaan aanvechten bij de Raad voor Examenbetwistingen.⁶

³ Wereld Economisch Forum (2016). *The future of jobs. Employment, skills and workforce strategy for the fourth industrial revolution* (Global insight report).

⁴ Agoria (September 2018). *Shaping the future of work – Digitalisering en de Belgische arbeidsmarkt*: voor elke job die in de toekomst verloren gaat, komen er 3,7 nieuwe in de plaats. De vraag naar werkenden zal het aanbod overtreffen vanaf 2021. Tot minstens 2030 zal de kloof tussen vraag en aanbod verder groeien. Daarnaast verandert de inhoud van vele jobs in de periode tot 2030, wat bijleren en omscholen noodzakelijk maakt.

⁵ Roggemans, L., Smits, W., Spruyt, B. & Van Droogenbroeck, F. (Januari 2013). *Sociaal bekabeld of in vrije val: sociale participatie door kansengroepen in Vlaanderen*. Ad hoc onderzoeksnota. Brussel: VUB, Vakgroep Sociologie, Onderzoeksgroep TOR.

⁶ Raad voor Betwistingen inzake Studievoortgangsbeslissingen (2017). *Verslagboek*
http://onderwijs.vlaanderen.be/sites/default/files/atoms/files/RStvb_Jaarverslag_2017.pdf

Het **ecologisch en gezondheidsbewustzijn** nemen toe. Duurzaamheid verovert meer en meer terrein in het maatschappelijke discours.

Het **politieke landschap** versnipperd, tussen wereldmachten treden verschuivingen op. Het politieke discours verhardt en wordt in grote delen van Europa extremer van aard. We worden geconfronteerd met polarisering.

3 Uitdagingen en kansen voor het hoger onderwijs op korte termijn

Sinds het in 1989 een Vlaamse bevoegdheid werd, is het Vlaamse hoger onderwijs sterk veranderd. Structurele en inhoudelijke verschuivingen zorgen voor nieuwe klemtonen. Maar was dit voldoende om adequaat te kunnen inspelen op de maatschappelijke verwachtingen van vandaag en morgen? De algemene vaststelling is ongetwijfeld dat het hoger onderwijs sterk geëvolueerd is, dat er heel wat inspanningen gebeurd zijn en dat er ook concrete resultaten geboekt zijn, maar dat er op heel wat vlakken nog ontwikkelmogelijkheden zijn. De Vlor lijst in dit hoofdstuk op waar in het hoger onderwijs al veranderingen ingezet zijn en waar er nog stappen gezet kunnen worden. De raad vindt het nodig dat deze uitdagingen op een termijn van 3 à 5 jaar aangepakt worden.

3.1 Structurele veranderingen

3.1.1 Ba-Ma-structuur

Vlaanderen heeft de aansluiting bij de Europese beleidsontwikkelingen in het hoger onderwijs niet gemist. Europese afspraken, zoals de Bolognaverklaring van 1999 en het *European Qualifications Framework* (EQF) van 2008, werden vertaald in Vlaamse beleidskeuzes die op hun beurt omgezet werden in decreten en besluiten. Zo werd in Vlaanderen de **bachelor- en masterstructuur** ingevoerd op niveau 6 en 7 van de EQF; de doctoraten namen niveau 8 in.

De Vlor is er voorstander van dat Vlaanderen zijn voortrekkersrol in het Bolognaproces blijft spelen.⁷ Recentelijk werd in Vlaanderen ook het niveau 5 ingevuld met de graduaatsopleidingen. Die moeten hun positie in het hogeronderwijslandschap nog innemen. De uitbouw ervan kan bijdragen aan de democratisering van het hoger onderwijs en aan de rol die het hoger onderwijs kan spelen in levenslang leren (zie ook 3.3.2).

3.1.2 Kwaliteitszorg

Met de invoering van de Ba-Ma-structuur werd tegelijkertijd een kwaliteitszorgsysteem van opleidingsaccreditaties uitgewerkt. Dit heeft ervoor gezorgd dat in de instellingen en in de opleidingen een sterke **kwaliteitscultuur** is gegroeid. Vanaf 2015-2017 werd daarom de logische

⁷ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over de toekomst van het Bolognaproces](#), 9 oktober 2017. Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over het Parijscommuniqué van 25 mei 2018 en de implementatie ervan in Vlaanderen](#), 9 oktober 2018.

stap naar een instellingsreview gezet, een beoordeling in een vaste zesjarige cyclus van het onderwijsbeleid en van de regie van de borging door de instellingen van de kwaliteit van de opleidingen. Instellingen kunnen op die manier groeien van kwaliteitszorg naar kwaliteitsontwikkeling. Het nieuwe kwaliteitszorgstelsel moet nog verder geïmplementeerd worden en groeien. De Vlor heeft hier vertrouwen in maar volgt dit van nabij op.⁸

3.1.3 Onderwijsaanbod

De snelle opgang van die Europese ontwikkelingen ging gepaard met een **strenger gereguleerd onderwijsaanbod**. De overheid lijnde de onderwijsbevoegdheden van instellingen meer af, universiteiten en hogescholen vormden associaties en voerden fusies door. Daarnaast werd ook de vraag van de overheid om na te denken over de rationalisering van het aanbod steeds dwingender, met een sterke beperking op nieuwe opleidingen tot gevolg. De Vlor is geen voorstander van een wildgroei aan opleidingen, maar stelt wel vast dat het hoger onderwijs niet soepel kan inspelen op de vragen van de arbeidsmarkt en de maatschappelijke noden rond levenslang leren, terwijl andere aanbieders dat wel kunnen.

Instellingen hoger onderwijs merken op dat het **opstarten van nieuwe opleidingen** op alle niveaus (5, 6 en 7) een moeizaam en langdurig proces is waarbij de kosten niet altijd opwegen t.o.v. de baten en de manier van beoordelen niet altijd transparant is. Het inrichten van nieuwe opleidingen betekent voor een instelling bovendien dat zij de opleiding gedurende 5 of 7 jaar (deels) voorfinanciert, wat ook niet evident is.

De Vlor vraagt dat de overheid zou nadenken over een aanpak die het hoger onderwijs toelaat om soepel in te spelen op de maatschappelijke realiteit en over een transparant en efficiënt beoordelingsproces met minder planlast.

3.1.4 Studentenparticipatie

Een belangrijke ontwikkeling is de expliciete erkenning van **de student als participant** en volwaardige belanghebbende in het hoger onderwijs. Organen voor de verdediging van de belangen en de vrijwaring van de rechten van de student, zoals de Raad voor betwistingen inzake studievoortgangsbeslissingen en de studentenraden aan de instellingen, werden bij decreet vastgelegd. Maar ook binnen de instellingen worden studenten betrokken bij het bestuur en zijn ze vertegenwoordigd in de beslissingsorganen van de instelling. Op Vlaams niveau hebben studenten mandaten bij adviesraden en koepelorganisaties. Studentenparticipatie bevordert enerzijds het democratische gehalte van het bestuur van de hogere onderwijsinstellingen en is anderzijds voor studenten een kans om zich te ontwikkelen tot mondige, kritische burgers.⁹

Studentenparticipatie is dus in theorie verworven, maar er zijn vandaag nog steeds drempels die beletten dat studenten overal écht aan het beleid participeren. Bovendien wordt het decreet ook nog niet overal volledig nageleefd (bijvoorbeeld het studentenstatuut is nog niet in alle instellingen geïmplementeerd).¹⁰ Het is belangrijk om die drempels (op korte termijn) verder aan

⁸ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over de hervorming van het kwaliteitszorgstelsel hoger onderwijs](#), 29 januari 2018.

⁹ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over het stimuleren van studentenparticipatie](#), 9 mei 2017.

¹⁰ De Vlor ging in een eerder advies dieper in op deze drempels. Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over het stimuleren van studentenparticipatie](#), 9 mei 2017.

te pakken en participatie voldoende aantrekkelijk te maken zodat studenten volwaardig kunnen deelnemen aan het beleid¹¹ van en de curriculumontwikkeling in het hoger onderwijs.¹²

3.1.5 Financiering

Met het nieuwe financieringsdecreet hoger onderwijs van 2008 werd het gebruik geïntroduceerd van prestatie-indicatoren binnen een quasi gesloten enveloppe. Tegelijkertijd werden in het financieringssysteem een aantal mechanismen ingebouwd die instellingen moesten aanzetten tot het voeren van een gelijkheidsbeleid. Dat is gedeeltelijk ook gebeurd.¹³

De financiering per student is de afgelopen jaren echter enkel maar afgenomen. Door demografische evoluties en de inspanningen op het vlak van de democratisering zijn studentenaantallen toegenomen, maar de financiering is niet in dezelfde mate gevolgd (omwille van een halfgesloten enveloppe en het uitstelmechanisme¹⁴). Bovendien zijn niet alle kliks toegekend en heeft de desindexering veel impact gehad op de beschikbare middelen.

De financiering van de instellingen hoger onderwijs van vandaag volstaat niet om aan de huidige uitdagingen van de maatschappij te voldoen. De Vlor vraagt daarom dat wat voorzien werd in het oorspronkelijke financieringsdecreet, onverkort wordt uitgevoerd en dat met terugwerkende kracht de financiering van de instellingen wordt hersteld. Om bijkomende uitdagingen aan te gaan, is bovendien een extra financiële injectie nodig. In 2016 investeerde Vlaanderen slechts 1,3% van het Vlaamse Regionale Product (BRP) in zijn hoger onderwijs. Dat is minder dan het gemiddelde van 1,6% van de OESO-landen en minder dan het streefpercentage van 2% dat de OESO vooropstelt.¹⁵

Uiteraard is de Vlor voorstander van een efficiënt, effectief en rationeel gebruik van middelen. Maar als de maatschappij een performant, relevant en kwalitatief hoogstaand hoger onderwijs wil behouden, dan moet zij hierin ook bijkomend willen investeren, zeker als we ervan uitgaan dat het hoger onderwijs ook in het levenslang leren een steeds sterkere rol zal spelen (zie 4.2.3.1).

3.1.6 Flexibilisering

Het flexibiliseringsdecreet (2004) moest zorgen voor een bredere toegang tot hoger onderwijs en meer mobiliteit, differentiëring en levenslang leren. Daartoe werd de onderwijsorganisatie flexibeler en werden flexibele leeromgevingen en curricula in het leven geroepen. De Vlor schaart zich nog steeds achter die doelstellingen en is van mening dat flexibilisering een nuttig en noodzakelijk instrument is om die te verwezenlijken.¹⁶ Om studenten en instellingen ook hun

¹¹ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over het stimuleren van studentenparticipatie](#), 9 mei 2017 en Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over het versterken van studentenparticipatie door de Vlaamse instellingen hoger onderwijs](#), 12 juni 2018.

¹² Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies studentgecentreerde curricula](#), 13 november 2018.

¹³ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over het diversiteitsbeleid in het Vlaamse hoger onderwijs](#), 11 september 2018.

¹⁴ Waarbij instellingen de financiering pas ontvangen in het jaar t+7.

¹⁵ OECD (2019). *Trends shaping education*. Paris: OECD Publishers.

¹⁶ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over aanpassing van de decretale bepalingen inzake studievoortgang in het hoger onderwijs](#), 9 december 2014.

verantwoordelijkheid te laten opnemen voor hun studievoortgang, werd ook het leerkredietsysteem ingevoerd.¹⁷

De flexibilisering heeft in Vlaanderen een vliegende start genomen en heeft mogelijkheden voor gedifferentieerde leertrajecten geboden. Vandaag wordt echter meer en meer de vraag gesteld of ze in het kader van de studievoortgang niet opnieuw begrensd moet worden. Er wordt vooral gevreesd dat flexibilisering leidt tot studieduurverlenging.¹⁸

Studieduurverlenging wordt vaak ervaren als problematisch.¹⁹ Studieduurverlenging gaat immers gepaard met hoge kosten voor trajectbegeleiding. Bovendien lijkt de sociale cohesie voor een stuk weg te vallen, omdat studenten lessen volgen in verschillende groepen. Dat kan een negatief effect hebben op het welbevinden van studenten en hun studieresultaten. Studieduurverlenging vormt ook een niet te onderschatten kost voor studenten, hun ouders en de maatschappij. Om te voorkomen dat studenten het diploma niet behalen, werd daarom ondertussen al gesleuteld aan de studievoortgangsbewaking.²⁰ De Vlor werkt vandaag aan een advies dat dieper ingaat op die vraagstelling.

Maar studieduurverlenging hoeft niet altijd problematisch te zijn. Sommige studenten zullen langer over hun studies doen, maar uiteindelijk wel een diploma behalen, al dan niet via heroriëntering. Dat is ook waardevol, vooral voor studenten die anders het diploma niet zouden behalen. Een hogere scolarisatiegraad draagt immers bij aan een grotere welvaart in een land. Het aantal diploma's hoger onderwijs is dus ook belangrijk.²¹

De Vlor is in elk geval van mening dat de gevolgen van de flexibilisering (met inbegrip van het leerkrediet en de studievoortgangsmaatregelen) nauwgezet gemonitord moeten worden door de overheid en de instellingen.

3.2 Nieuwe klemtonen

3.2.1 Inhoudelijke verschuivingen

De afgelopen 15 jaar is het hoger onderwijs ook inhoudelijk sterk veranderd. De **student** kwam meer centraal te staan en er werd meer en meer ingezet op activerend leren. Flexibele leertrajecten moeten de mogelijkheden tot mobiliteit, differentiatie en levenslang leren vergroten. De nadruk is ook verschoven van vakinhouden naar leerresultaten die studenten moeten behalen. De Vlor vindt dat Vlaanderen op het vlak van studentgecentreerd en activerend leren nog heel wat stappen kan zetten. Hij pleit voor blijvende kennisuitwisseling over dit thema en is bereid hier ook een bijdrage aan te leveren.²²

¹⁷ De Vlor overwoog in een eerder advies of trajectstarters een mogelijk alternatief is voor het leerkrediet. Hij besloot dat het leerkrediet voorlopig best behouden bleef. Vooral omdat de impact van een nieuw systeem moeilijk in te schatten is: Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over trajectstarters als alternatief voor het leerkrediet](#), 14 november 2017.

¹⁸ De Vlor is eind 2018 gestart met de voorbereiding van een advies over de grenzen van de flexibilisering.

¹⁹ Studieduurverlenging treedt op als de student het diploma niet behaalt binnen de traditioneel voorziene termijn (voor een bachelordiploma is dit 3 jaar).

²⁰ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over aanpassing van de decretale bepalingen inzake studievoortgang in het hoger onderwijs](#), 9 december 2014 en Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over een voorstel tot vereenvoudiging van het leerkrediet](#), 9 juni 2015.

²¹ De Vlor zal hierop in zijn aangekondigde advies over de flexibilisering ook verder ingaan.

²² Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies studentgecentreerde curricula](#), 13 november 2018.

Het is een grote uitdaging om zowel **kennisdiepgang** (meer expertise in een discipline) aan te bieden als een connectie tussen disciplines (dwarsverbanden) te leggen en tegelijk meer **interdisciplinariteit** te realiseren. Dat blijft een spanningsveld, maar de combinatie creëert aan de andere kant ook mogelijkheden, die nog niet ten volle worden benut.

Het hoger onderwijs is **internationaler** geworden, maar de mobiliteit van studenten stagneert, de mobiliteit van staf is beperkt en het aantrekken van buitenlandse studenten blijft een moeilijk gegeven (zie 4.2.5).²³ De Vlor is van mening dat een hoger onderwijs dat sterker internationaal georiënteerd is, de kwaliteit ervan positief beïnvloedt en toekomstgerichter is.

Het gebruik van **technologie** in het onderwijs is weliswaar ingeburgerd, maar de ontwikkelingen van digitale technologieën en 'internet of things' zijn zo snel en ingrijpend dat veel instellingen nog zoekende zijn in hun beleid daarvoor.²⁴ Het is zonder twijfel zo dat de toekomst voor een groot stuk digitaal en technologie-gestuurd is. Het Vlaamse hoger onderwijs mag de boot niet missen en moet er een verdere en relevante rol in blijven spelen, zowel op het vlak van ontwikkeling als op het vlak van innovatie en gebruik. Digitaal leren is voor de Vlor een belangrijk onderdeel van een toekomstgericht hoger onderwijs (zie 4.2.2.4).

Daarnaast is er ook een spanningsveld waarneembaar tussen de vraag naar meer **generalistische opleidingen** en het voortdurend inspelen op actuele trends. Hier zou een onderscheid gemaakt kunnen worden tussen opleidingen voor generatiestudenten en opleidingen in het kader van levenslang leren.

3.2.2 Oriëntering en studiekeuzebegeleiding

Studiekeuzebegeleiding blijft een belangrijk aandachtspunt. Het is voor de student, zijn ouders en de maatschappij een goede zaak als hij zo snel mogelijk op de juiste plaats in het hoger onderwijs terechtkomt. Dat is niet alleen kostenefficiënt, maar ook motiverend voor de student.

Overheid, secundaire scholen en instellingen hoger onderwijs zetten vandaag al meer in op oriënteringstrajecten en onderwijsloopbaanbegeleiding. Er werd geïnvesteerd in een nieuw **instrumentarium** zoals de ijkingsstoetsen, instaptoetsen voor de lerarenopleiding en een oriënteringsinstrument (Columbus). De effecten daarvan moeten nog geanalyseerd worden. Bewaakt moet worden dat ze geen bijkomende drempel vormen en potentieel geschikte studenten niet afschrikken. De Vlor maant alvast aan tot een voorzichtig gebruik ervan.²⁵

²³ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over een internationaliseringsstrategie voor het Vlaamse hoger onderwijs](#), 14 maart 2017; Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over het actieplan mobiliteit 2013 'Brains on the move'](#), 02 mei 2013 en Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over stafmobiliteit](#), 08 februari 2011.

²⁴ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over het digitaal leren in het hoger onderwijs](#), 13 mei 2014.

²⁵ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over ijkings- en instaptoetsen](#), 11 juni 2019.

Het is belangrijk dat zowel het secundair als het hoger onderwijs aandacht hebben voor de drempels voor **kansengroepen**²⁶ om te participeren aan het hoger onderwijs. Meer dan vandaag het geval is, moet dat systematischer een plaats krijgen binnen de studiekeuzebegeleiding.

Vanuit de arbeidsmarkt wordt gewezen op **tekorten in bepaalde sectoren**: leraren, zorg, STEM-beroepen, ... Daarvoor zijn blijvende sensibiliseringsacties nodig, maar moet er tegelijkertijd ook gewerkt worden aan een positieve maatschappelijke imagovorming van deze beroepen.²⁷

De eindtermen van het secundair onderwijs en de **startcompetenties** van het hoger onderwijs (die van instelling tot instelling kunnen verschillen) zijn niet altijd op elkaar afgestemd. Ook is het zo dat, gezien de aard van de eindtermen die vandaag in het secundair onderwijs worden gehanteerd, er geen garantie is dat individuele leerlingen de eindtermen ook behalen, terwijl het hoger onderwijs hier wel vanuit gaat.²⁸ De Vlor pleit voor meer samenwerking en overleg tussen het secundair en het hoger onderwijs om verder na te denken over inhoudelijke afstemming en goede afspraken over wie waar op inzet, maar ook over informatieverstrekking, sensibilisering en begeleiding.

Ook binnen het hoger onderwijs, is er nood aan voldoende studiekeuzebegeleiding voor de studenten die willen **heroriënteren**. Dat moet soms op korte termijn gebeuren. Studiebegeleiders moeten dan beschikbaar zijn en de student een zo ruim mogelijk beeld schetsen van alle soorten opleidingen binnen het hoger onderwijs.

Instellingen hebben een verantwoordelijkheid om transparant te communiceren en duiding te geven over hun **aanbod**. Het is belangrijk dat de arbeidsmarkt op de hoogte is van de verschillen tussen de opleidingen, maar ook ouders en toekomstige studenten moeten hier een duidelijk zicht op hebben.

3.2.3 Diversiteit

Vlaanderen boort nog onvoldoende het aanwezige talent aan en levert nog onvoldoende hogeropgeleiden af om te voldoen aan de noden van de kennismaatschappij. Bovendien doen zich in verschillende beroepen vandaag al tekorten voor (bijvoorbeeld in het lerarenkorps, de zorgsector en een aantal technische beroepen).²⁹ De extra stimulansen uit het financieringsdecreet (2008)³⁰ om studenten uit kansengroepen aan te trekken, hebben wel voor een nieuwe dynamiek gezorgd. De participatiegraad van kansengroepen aan het hoger onderwijs en ook aan doorstroomrichtingen in het secundair onderwijs blijft echter nog veel te beperkt. Bovendien is het niet voldoende dat meer studenten uit kansengroepen naar het hoger onderwijs

²⁶ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over het diversiteitsbeleid in het Vlaamse hoger onderwijs](#), 11 september 2018. Voor de Vlor zijn kansengroepen een ruim begrip. De Vlor ziet volgende groepen als kansengroepen in het hoger onderwijs: studenten met een functiebeperking, studenten met een migratie-achtergrond, werkstudenten, studenten-nieuwkomers, studenten met een lage SES-achtergrond, studenten uit een laaggeschoold milieu, studenten met een niet-traditionele vooropleiding, herintreders, studenten met een gezinslast. Voor een volledig overzicht, zie Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over de registratie van kansengroepen in het hoger onderwijs \(actualisering\)](#), 21 april 2015.

²⁷ Voor het lerarenberoep en de lerarenopleiding: zie ook 3.3.1

²⁸ Peilingsonderzoek 3e graad aso: 14% van de leerlingen uit de studierichting wetenschappen-wiskunde behaalt de eindtermen wiskunde niet (2013-2014). <http://eindtermen.vlaanderen.be/peilingen/secundair-onderwijs/peilingen/colloquiumwiskunde.htm>

²⁹ Van Damme, D. *Hogescholen in Vlaanderen en de internationale uitdagingen*. Vlhora-congres, 9 februari 2015.

³⁰ Zie de 1.5-weging voor beurs-, en werkstudenten en studenten met een functiebeperking. Tot 2014 was er ook het Aanmoedigingsfonds dat instellingen konden inzetten voor stimulansen rond diversiteit.

geleid worden: ook hun studierendement moet verbeteren. In-, door- en uitstromen in het hoger onderwijs moet daarom een beleidsprioriteit blijven, op Vlaams niveau en op instellingsniveau.

Het thema van het diversiteitsbeleid in het Vlaamse hoger onderwijs is voor de Vlor heel belangrijk, vanuit sociaal, maatschappelijk en economisch oogpunt.³¹ Het is voor hem een prioriteit die zowel op de korte als op de lange termijn stimulansen verdient (zie 4.1.5). De raad ontkent niet dat instellingen hierin de laatste 10 jaar al stappen gezet hebben, maar het is duidelijk dat ondersteuning en extra stimulansen nodig blijven (zie ook 4.1.5 en 4.2.4).

3.3 Nieuwe verantwoordelijkheden van de instellingen

3.3.1 Lerarenopleidingen

De structuur en het aanbod van de lerarenopleidingen verandert. De hervormde lerarenopleiding wordt vandaag volop ingevuld en uitgebouwd via versterkte professionele bacheloropleidingen, de nieuwe educatieve masters en educatieve graduaatsopleidingen. Dat is nodig omdat het tekort aan leraren steeds sterker dreigt. In steden als Antwerpen en Brussel is dit al een realiteit. Inzetten op een attractieve en kwaliteitsvolle lerarenopleiding is daarbij een noodzaak. Daarnaast moet nog steeds werk gemaakt worden van het aantrekkelijker maken van het lerarenberoep, bijvoorbeeld via sensibiliseringsacties en een loopbaanpact. Op dat vlak is nog te weinig vooruitgang geboekt.³² Bovendien moet nog meer ingezet worden op een transparante communicatie over de eigenheid van en de verschillen tussen de nieuwe lerarenopleidingen zodat studenten een overwogen keuze kunnen maken.

3.3.2 Graduaatsopleidingen

Daarnaast wordt niveau 5 van de Vlaamse kwalificatiestructuur onder de vorm van graduaatsopleidingen in de hogescholen uitgebouwd. Het zijn beroeps- en praktijkgerichte opleidingen die zich situeren op de vijfde trede van de leerladder (tussen het secundair onderwijs en de professionele bachelor). Het maatschappelijke belang van de graduaatsopleidingen, zeker ook in het kader van de participatie van kansengroepen aan het hoger onderwijs, mag men niet onderschatten.

Het is nu aan de overheid om de uitbouw van de graduaatsopleidingen door de hogescholen verder mogelijk te maken. Dat betekent dat hiervoor de nodige financiering moet voorzien worden zowel voor personeel, werking als investeringen. Van de graduaatsopleidingen wordt verwacht dat zij zowel zij-instromers als generatiestudenten aantrekken, en bijdragen aan de verdere democratisering. Dat impliceert o.a. het inrichten van nieuwe opleidingen, het werken in kleine groepen en een grote component werkplekleren. Dat zijn uitdagingen die nu eenmaal veel middelen vragen.

³¹ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over het diversiteitsbeleid in het Vlaamse hoger onderwijs](#), 11 september 2018.

³² Vlaamse Onderwijsraad, Algemene Raad. [Advies over de conceptnota 'Lerarenopleidingen versterken/wervende en kwalitatieve lerarenopleidingen als basispijler voor hoogstaand onderwijs'](#), 26 mei 2016 en Vlaamse Onderwijsraad, Algemene Raad. [Advies overdracht van de lerarenopleiding](#), 26 oktober 2017.

3.3.3 Waardering voor alle verschillende niveaus en diploma's hoger onderwijs

Het is essentieel dat de eigenheid van de verschillende soorten hogeronderwijsopleidingen naar waarde geschat wordt. Er moet duidelijk gecommuniceerd worden over de eigenheid van de verschillende niveaus (graduaat, bachelor, master) en de gerichtheid (academisch versus professioneel) zonder dat daar een waardeoordeel aan gehecht wordt.

Het is belangrijk dat de maatschappij de verschillende mogelijkheden van de opleidingen ziet en ook ziet hoe ze zich tot elkaar verhouden. Elke jongere moet een studiekeuze kunnen maken die past bij zijn talenten en interesses. Het mag niet zo lijken dat elke student uiteindelijk een masterdiploma moet halen. De arbeidsmarkt is daarvoor geen vragende partij.³³

Aan de andere kant kan voor afgestudeerden die zich na een aantal jaren werken verder willen scholen, de doorstroom tussen de verschillende niveaus nog verder geoptimaliseerd en gefaciliteerd worden. Voor de professionele bachelor moet bekeken worden of de huidige schakelprogramma's wel voldoende realistisch zijn en voldoende rekening houden met vorige opleidingen, verworven competenties en werkervaring om potentiële studenten naar een aanvullende masteropleiding te leiden. Voor de (nieuwe) graduaatsopleidingen moet nagegaan worden welke bijkomende gerichte doorstroommogelijkheden naar professionele bachelors moeten worden voorzien.

Informeel leren en werkervaring worden steeds belangrijker. Hogeronderwijsinstellingen verliezen het alleenrecht als leerinstellingen en moeten de waarde van een diploma meer aantonen. Door het diploma relevant te houden, kan worden voorkomen dat de waarde van een diploma hoger onderwijs afneemt.³⁴

3.3.4 Europese samenwerking

Recentelijk nam de Europese Unie het initiatief voor 'European Universities', wat sterke samenwerkingsverbanden zijn tussen instellingen hoger onderwijs van verschillende lidstaten. Het is vooralsnog onduidelijk hoe die nieuwe netwerken vorm zullen krijgen en hoe ze het Vlaamse hoger onderwijs zullen beïnvloeden. Het biedt in elk geval wel mogelijkheden voor een versterking van het internationaliseringsbeleid, wat de Vlor eveneens een belangrijke prioriteit vindt (zie 4.1.6).³⁵

3.3.5 Werkplekieren

In de wisselwerking met de arbeidsmarkt, neemt werkplekieren een steeds belangrijkere plaats in. Nu al zijn er mogelijkheden voor de instellingen hoger onderwijs om flexibel en autonoom in te spelen op de vraag naar werkplekieren. Werkplekieren moet echter wel nog versterkt worden in het hoger onderwijs. Dat kan eventueel onder vorm van duaal leren. In het verder nadenken daarover, moeten doordachte keuzes gemaakt worden, o.a. omwille van de (beperkte) financiering.³⁶ Het is belangrijk dat de arbeidsmarkt ook zijn verantwoordelijkheid opneemt door zowel inhoudelijke input te leveren als door werkplaatsen ter beschikking te stellen van duaal leren en stages.

³³ De Tijd (14 mei 2019). 'Stop de focus op een zo hoog mogelijk diploma'.

³⁴ Dirk Van Damme, o.a. Presentatie VOKA, 11 september 2017. 'Kennissregio Vlaanderen: sterktes en uitdagingen in een internationaal perspectief.'

³⁵ Zie ook Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over het 'network of European Universities'-initiatief van de Europese Commissie](#), 13 maart 2018.

³⁶ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over duaal leren in het hoger onderwijs](#), 12 juni 2018.

4 Naar een toekomstgericht hoger onderwijs op lange termijn

De snel evoluerende maatschappij zorgt ervoor dat het hoger onderwijs voor een stuk onder druk komt te staan. De maatschappij verwacht enerzijds dat het hoger onderwijs inspeelt op ontwikkelingen die elkaar in een razendsnel tempo opvolgen, anderzijds wordt er standvastigheid verwacht en wil men bij voorkeur duurzame oplossingen voor steeds nieuwe problemen die zich stellen.

De Vlor identificeert in dit hoofdstuk zeven prioriteiten waarop het hoger onderwijs moet inzetten om toekomstgericht te blijven, en geeft hiermee aan **wat** instellingen moeten en kunnen doen om tegemoet te komen aan de nieuwe noden. Daarnaast heeft de Vlor ook nagedacht over hoe die prioriteiten best gerealiseerd worden. Daarvoor schuift hij vijf bouwstenen naar voor, waarmee wordt voorgesteld **hoe** het hoger onderwijs kan toewerken naar antwoorden op de zeven vermelde aandachtspunten.

4.1 Zeven prioriteiten

Wat moet het hoger onderwijs doen om in de toekomst zijn maatschappelijke relevantie te behouden en tegelijkertijd te zorgen voor een duurzaam perspectief? De Vlor meent dat het hoger onderwijs verder en sterker moet inzetten op levenslang leren, kennisontwikkeling, onderzoek, democratisering, nieuwe of gewijzigde (relevante) competenties, mondialisering, een competitief personeelsbeleid en talentontwikkeling.

4.1.1 Inzetten op levenslang leren

De arbeidsmarkt verandert voortdurend en werknemers zullen ook steeds langer professioneel actief blijven. Dat impliceert dat ze zich tijdens hun professionele leven regelmatig zullen moeten/willen om- en bijscholen.³⁷ OESO-cijfers geven aan dat Vlaanderen laag scoort op de participatie aan levenslang leren. Bovendien zijn zij die participeren vooral hogeropgeleid.³⁸ Nochtans riskeren laaggeschoolden dat hun job sneller geautomatiseerd wordt.³⁹

Het hoger onderwijs moet daarom meer inzetten op herintreders en nieuwkomers en zoeken naar nieuwe, aantrekkelijke formules voor deze groep. Het is belangrijk dat ook de arbeidsmarkt levenslang leren ondersteunt en faciliteert, bijvoorbeeld via doordachte opleidingsincentives. Arbeidsmarktinstanties moeten mee nadenken over het langetermijnperspectief van werkzoekenden en mogen niet uitsluitend focussen op het snel vinden van werk. Een opleiding in het hoger onderwijs kan bijdragen tot duurzaam werk. De overheid moet de nodige contouren scheppen zodat hoger onderwijs en arbeidsmarkt aan deze nieuwe uitdagingen kunnen voldoen. Enkel zo kan een echte (levenslange) leercultuur gecreëerd worden.

³⁷ Agoria (September 2018). *Shaping the future of work – Digitalisering en de Belgische arbeidsmarkt*: 310 000 mensen (werkenden of werklozen) moeten tegen 2030 omgeschoold worden om ze in een duurzame job aan de slag te kunnen houden of te brengen. Sommige mensen (150 000) zullen een matige omscholing van 2 tot 6 maanden nodig hebben, voor anderen (160 000) is een intensieve omscholing van 6 tot 18 maanden noodzakelijk.

³⁸ OECD (2018). *Education at a glance: OECD Indicators*. Paris: OECD Publishing.

³⁹ OECD (2018). *Policy brief on the future of work*. Paris: OECD Publishing.

Studenten tijdens hun initiële opleiding de competenties bijbrengen om autonoom, zelfstandig en levenslang te leren wordt dus steeds crucialer. Daarbij mag de concurrentie met privé-aanbieders niet uit het oog verloren worden. De Vlor vraagt dat ook voor hen een vorm van kwaliteitsbewaking geïnstalleerd wordt.

4.1.2 Inzetten op kennisontwikkeling en onderzoek

Tegelijk met zijn onderwijsopdracht blijft uiteraard het ontwikkelen van kennis een kernopdracht van het hoger onderwijs. Daarom is het belangrijk dat binnen het hoger onderwijs blijvend ingezet wordt op de ontwikkeling van academische competenties, praktijkgerichte onderzoekscompetenties en specifieke kennis. Een goede kennisbasis/expertise binnen een domein opent bovendien de mogelijkheden om dwarsverbanden te leggen naar andere kennisdomeinen.

Het hoger onderwijs levert een bijdrage aan de zoektocht naar duurzame oplossingen voor de wereldproblemen van de 21ste eeuw ('wicked problems') via onderzoek en innovatie. Die complexe problemen zijn van ecologische (bijvoorbeeld duurzaamheid), sociale (bijvoorbeeld armoede), juridische (bijvoorbeeld bestuurlijke modellen), technologische (bijvoorbeeld digitale ontwikkelingen), economische (zie de economische crisis, voedsel- en waterschaarste, ...) en gedragsmatige⁴⁰ aard. Hogeronderwijsinstellingen zijn geen ivoren torens. Ze zijn een deel van de maatschappij en dragen bij aan haar vooruitgang.⁴¹ Bovendien mag er daartoe ook meer aandacht besteed worden aan het publiceren van negatieve of onverwachte onderzoeksresultaten die gangbare hypothesen niet bevestigen. Ook die resultaten zijn belangrijk om er beleidsaanbevelingen aan vast te knopen.

Het is belangrijk dat het onderwijs dat hogeronderwijsinstellingen aanbieden ook doordrongen blijft van de ontwikkelingen op het vlak van onderzoek en kennis. Op die manier krijgen studenten een goede basis om zelf aan kennisontwikkeling te doen.

4.1.3 Erkennen en integreren van relevante competenties

De arbeidsmarkt evolueert, de inhoud van jobs verandert snel, een ander soort van jobs verschijnt. De arbeidsmarkt vraagt steeds meer 'T-shaped' professionals: werknemers met een brede blik, die breed gevormd zijn, een goede kennisbasis hebben en daarop zelf kunnen verder bouwen.

4.1.3.1 Huidige competenties actualiseren

Kennis ontwikkelt zich snel en is vrij toegankelijk. Kennis kan ook snel verouderd zijn. Dit betekent dat in het hoger onderwijs, naast het ontwikkelen van kennis, ook het inzicht in hoe kennis vergaard en geanalyseerd moet worden, steeds belangrijker wordt. Opleidingen moeten hun studenten de nodige (leer)strategieën daarvoor bijbrengen.

Dat betekent dat het hoger onderwijs zijn studenten moet wapenen met bijkomende en gewijzigde competenties,⁴² die toelaten om gevat in te spelen op maatschappelijke en professionele ontwikkelingen ten gevolge van automatisering en artificiële intelligentie. De

⁴⁰ In verschillende domeinen (bijvoorbeeld gezond leven, klimaat) weten we *grosso modo* wel wat we als burger en individu moeten/kunnen doen, maar het blijft moeilijk om ons gedrag effectief aan te passen.

⁴¹ Watson, D., Hollister, R., Stroud, S. & Babcock, E. (2011). *The Engaged University: International Perspectives on Civic Engagement*. London: Routledge.

⁴² Competenties zijn voor de Vlor een geheel van kennis, attitudes en vaardigheden die in een bepaalde context adequaat zijn. Vlaamse Onderwijsraad (2008). *Competentie-ontwikkelend onderwijs, een verkenning*. Antwerpen: Garant.

technologische ontwikkelingen van vandaag gaan zo snel dat het niet altijd in te schatten is met welke nieuwigheden studenten in hun latere jobs te maken zullen krijgen. Het is de taak van het hoger onderwijs om hen daar goed op voor te bereiden en hen de competenties mee te geven waarmee ze zich nieuwe evoluties eigen kunnen maken en er flexibel kunnen op inspelen en zich er aan aanpassen. Studenten moeten een basiskennis verwerven om later zelf mee aan de slag te gaan zodat ze ook zelf in staat zijn om kennis te ontwikkelen.

Voor studenten uit kansengroepen is het belangrijk dat competenties als doorzettingsvermogen, goed kunnen samenwerken, probleemoplossend denken, ... sterker gevaloriseerd worden. Zij hebben vaak hard moeten werken om aan het hoger onderwijs te kunnen beginnen en beschikken vaak meer dan andere trajectstarters of generatiestudenten over die competenties. Het valoriseren ervan is het in de praktijk brengen van diversiteit als kracht in plaats van diversiteit als achterstandscriterium.

4.1.3.2 Overzicht van relevante competenties

Welke competenties worden dan precies steeds belangrijker? Verschillende organisaties en auteurs hebben classificaties daarover opgesteld. De Vlor lijst hieronder een aantal voorbeelden hiervan op die een beeld geven van hoe verschillend competenties bekeken kunnen worden.⁴³

Belangrijke competenties volgens UNESCO

Volgens UNESCO zullen in deze context volgende competenties steeds belangrijker worden:⁴⁴

- Competenties die systeemdenken mogelijk maken: complexe relaties begrijpen en herkennen; complexe systemen analyseren; nagaan hoe systemen in verschillende domeinen zijn geïntegreerd en omgaan met onzekerheid;
- Competenties die toelaten om te anticiperen: verschillende toekomstbeelden begrijpen en evalueren; eigen toekomstvisies ontwikkelen; omgaan met risico's en veranderingen;
- Normatieve competenties: de mogelijkheid om normen en waarden te begrijpen en erover na te denken;
- Strategische competenties: de mogelijkheid om innovatieve acties te ontwikkelen en te implementeren;
- Samenwerkingscompetenties: de mogelijkheid om te leren van anderen;
- Kritisch denken: de mogelijkheid om (eigen) normen, gewoonten en opinies in vraag te stellen;
- Competenties die probleemoplossend denken mogelijk maken: verschillende kaders van probleemoplossend-denken toepassen op complexe problemen.

Relevante competenties volgens onderzoek van het Steunpunt Werk

Een recent onderzoek van het Steunpunt Werk (HIVA) noemt de volgende competenties als relevant voor de arbeidsmarkt, maar ook nodig om de maatschappij van morgen beter te begrijpen en er succesvol in te functioneren:⁴⁵

- Het kunnen maken van maatschappelijk verantwoorde keuzes;

⁴³ Deze lijst is niet exhaustief. Ook de OESO en het 'World Economic Forum' hebben dergelijke classificaties gemaakt.

⁴⁴ Indeling naar UNESCO (2017). *Education for Sustainable Development Goals. Learning Objectives*. Paris: UNESCO.

⁴⁵ Sels, L., Vansteenkiste, S. & Knipprath, H. (2017). *Toekomstverkenningen arbeidsmarkt 2050* (Werk.Rapport 2017 nr. 1). Leuven: Steunpunt Werk, HIVA - KU Leuven.

- Informatie kritisch kunnen verwerken;
- Creatief kunnen denken;
- Een sterk probleem-oplossend vermogen;
- Goed kunnen samenwerken;
- Technologische competenties, ICT-complementaire vaardigheden;⁴⁶
- Burgerschapscompetenties en interculturele/diversiteitscompetenties;
- Goed kunnen communiceren en sociaal vaardig zijn.

Sleutelcompetenties volgens het Europese Parlement

Europa onderscheidt acht sleutelcompetenties voor een leven lang leren:⁴⁷

- Communicatie in de moedertaal;
- Communicatie in vreemde talen;
- Wiskundige competentie en basiscompetentie op het gebied van exacte wetenschappen en technologie;
- Digitale competenties;
- Leercompetenties;
- Sociale en civiele competenties;
- Ontwikkeling van initiatief en ondernemerschap; en
- Cultureel bewustzijn en culturele expressie.

21ste-eeuwse competenties

Voogt en Roblin (2012)⁴⁸ stelden op basis van een literatuuronderzoek een lijst op van generieke 21ste-eeuwse competenties die een student zou moeten verwerven om te kunnen participeren en bijdragen aan de snel evoluerende kennismaatschappij:

- Communicatie;
- ICT-geletterdheid;
- Sociale en culturele competenties (inclusief burgerschap);
- Creativiteit, kritisch denken en probleemoplossende vaardigheden.

Afgaande op bovenstaande voorbeelden van classificaties lijken het probleemoplossend vermogen en informatievaardigheden⁴⁹ cruciaal te zijn. Veel van deze competenties waren in het verleden ook al belangrijk. Het is vandaag nodig dat instellingen en opleidingen zich afvragen welke van deze competenties op welk moment essentieel zijn. De vraag rijst of het hoger onderwijs dan ook niet meer werkvormen moet introduceren die daarop gericht zijn (zie ook 4.2.2.2).⁵⁰

⁴⁶ Op een kritische manier kunnen omgaan met technologische toepassingen, informatie (kritisch) kunnen verwerken en op een creatieve manier met behulp van deze toepassingen problemen kunnen oplossen. Sels, L., Vansteenkiste, S. & Knipprath, H. (2017). *Toekomstverkenningen arbeidsmarkt 2050* (Werk.Rapport 2017 nr. 1). Leuven: Steunpunt Werk, HIVA - KU Leuven.

⁴⁷ 'Sleutelcompetenties voor een leven lang leren – Een Europees kader' is een bijlage bij een Aanbeveling van het Europees Parlement en de Raad van 18 december 2006 inzake sleutelcompetenties voor een leven lang leren, die gepubliceerd is in het Publicatieblad van de EU (nr. L 394 van 30 december 2006). (http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/site/nl/oj/2006/l_394/l_39420061230nl00100018.pdf)

⁴⁸ Voogt, J. & Roblin, N.P. (2012). 'A comparative analysis of international frameworks for 21st century competences: Implications for national curriculum policies'. *Journal of Curriculum Studies* 44(3): pp. 299-321.

⁴⁹ Informatievaardigheden zijn de vaardigheden die nodig zijn om op een efficiënte manier informatie te zoeken, te selecteren en op een ethische wijze te gebruiken. Bijvoorbeeld: het onderkennen van een informatiebehoefte, het identificeren van geschikte informatiebronnen, het kunnen toepassen van de benodigde technologie, het kunnen selecteren, verwerken en integreren van de gevonden informatie met de kennis die al aanwezig is. Boekhorst, A., Kwast, I. & Wevers, D. (2005). *Informatievaardigheden*. Utrecht: Lemma.

⁵⁰ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. *Advies studentgecentreerde curricula*, 13 november 2018.

4.1.4 Ontwikkelen van talenten

Studiekeuze moet erop gericht zijn om jongeren op het juiste moment naar die plaats in het hoger onderwijs te begeleiden, die het best aansluit bij hun talenten en interesses. Daarvoor moeten jongeren hun persoonlijk leiderschap leren ontwikkelen. Vandaag is er nog steeds een beweging die jongeren aanzet in eerste instantie te kiezen voor een academische opleiding. Er is een dringende nood aan sensibilisering rond de gelijkwaardigheid van academische en professionele opleidingen, waarbij na een bachelor niet altijd noodzakelijk een masteropleiding hoort te volgen (zie 3.3.3). Daarnaast is het belangrijk dat leerlingen uit kansengroepen begeleid worden in het maken van een studiekeuze die ambitieus en realistisch is. Voor hen zijn er net extra stimulansen nodig om te mikken op een hoog diploma.

4.1.5 Versterken van democratisering

De democratisering van het hoger onderwijs zal pas geslaagd zijn als alle drempels⁵¹ die kansengroepen ervaren bij de instroom, doorstroom en uitstroom weggewerkt zijn en als aan alle studenten, inclusief studenten uit kansengroepen, volwaardige en kwalitatief hoogstaande diploma's worden uitgereikt. Samenwerking tussen secundair en hoger onderwijs is daartoe onontbeerlijk.

4.1.5.1 Waarom nog aandacht voor democratisering in het hoger onderwijs?

Hooggeschoolde werknemers verdienen gemiddeld een hoger loon en hebben een lagere kans op werkloosheid.⁵² Door studenten op te leiden tot kritische burgers die functioneren in een democratische, multiculturele samenleving, draagt het hoger onderwijs bij tot emancipatie en zelfontplooiing. Bovendien tonen cijfers aan dat hogeropgeleiden gemiddeld een betere en gezondere levensstijl ontwikkelen.⁵³

Om de kennismaatschappij te realiseren, zullen ook meer hooggeschoolde arbeidskrachten nodig zijn. Er komt immers een toename in het aantal niet-routinejobs en een daling van het aantal routinejobs.⁵⁴ Het is dus belangrijk dat er meer studenten instromen in het hoger onderwijs, ook uit kansengroepen (zie ook 4.1.1). De investering in menselijk kapitaal is bovendien nodig om de komende generatie te vormen voor de hoogtechnologische en complexe samenleving van morgen, maar ook om het economisch draagvlak te versterken voor de financiering van de kosten van de vergrijzing, de pensioenlasten.

⁵¹ Voor een overzicht, zie Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over het diversiteitsbeleid in het Vlaamse hoger onderwijs](#), 11 september 2018. Het advies identificeert volgende belemmeringen voor kansengroepen in het Vlaamse hoger onderwijs: de culturele bias in testresultaten, vooroordelen, een sterk competitief onderwijsmodel, financiële drempels, een gebrek aan ondersteuning.

⁵² De Vos, M. (2015). *Ongelijk maar fair*. Lanno Campus.

⁵³ Van Roy, K. & Willems, S. (2016). *Evaluatierapport LOKs' ziektepreventie en gezondheidspromotie bij sociaal kwetsbare groepen: inzichten en struikelblokken' 2015*. Universiteit Gent: Faculteit geneeskunde en gezondheidswetenschappen.

⁵⁴ Sels, L., Vansteenkiste, S. & Knipprath, H. (2017). *Toekomstverkenningen arbeidsmarkt 2050* (Werk.Rapport 2017 nr. 1). Leuven: Steunpunt Werk, HIVA - KU Leuven.

4.1.5.2 Onvoldoende vooruitgang

In de jaren tachtig van de vorige eeuw steeg het aandeel hoogopgeleide jongeren met een ouder met enkel een diploma hoger secundair onderwijs in het totaal aantal jongeren met een hogere opleiding. Afgelopen decennium is dat aandeel kleiner geworden.⁵⁵ Daar zijn ongetwijfeld verschillende redenen voor. Kansengroepen ondervinden nog steeds drempels die inherent zijn aan het hoger onderwijs en die breder zijn dan enkel studiefinanciering. Die drempels kunnen te maken hebben met een goede informatieverstrekking of socio-cultureel van aard zijn,⁵⁶ en gaan bijvoorbeeld bij nieuwkomers, soms ook uit van bepaalde arbeidsmarktactoren.

4.1.6 Verder ontwikkelen van mondialisering/globalisering

Alle maatschappelijke trends wijzen op de noodzaak tot een grensoverschrijdende, internationale aanpak maar terzelfdertijd is ook de lokale verankering belangrijk: de betrokkenheid van individuen bij de 'community'. Een mondiale samenleving vraagt om een mondiaal hoger onderwijs. Internationalisering van de opleidingen is evenwel geen doel op zich maar een essentieel middel voor het op een kwalitatief hoogstaande manier ontwikkelen van competenties die nodig zijn om te functioneren in een mondialiserende maatschappij. De internationale uitwisseling van kennis en inzichten, het samen leren en werken met buitenlandse docenten en studenten en het daarbij leren omgaan met culturele verschillen leidt tot nieuwe inzichten, die men zowel in het latere professionele leven, het wetenschappelijk onderzoek als in onderwijs en vorming kan aanwenden.

De mondiale maatschappij is er echter ook één van polarisering, van een sterk veranderlijk politiek landschap, van een verharding en extremer worden van standpunten (zowel verlinksing als verrechtsing). Hierin schuilen mogelijkwerwijs bedreigingen voor de academische vrijheid.

4.1.7 Professionaliseren van het personeelsbeleid

Het hoger onderwijs heeft vandaag te starre contouren om een goed **HR-beleid** te kunnen voeren. Hierdoor kan het moeilijker inspelen op de maatschappelijke trends en de verwachtingen van de maatschappij. Terwijl instellingen hoger onderwijs, net als andere sectoren, vandaag getroffen worden door de 'war for talent' die op de arbeidsmarkt woedt. Er heerst voor een aantal knelpuntberoepen een zekere krapte. Het is daarom belangrijk dat hogeronderwijsinstellingen ook **concurrentiële werkgevers** kunnen zijn. Het gaat hierbij dan vooral om ondersteunende functies (boekhouding, ICT, ...), die ook belangrijk kunnen zijn bij het ondersteunen van het onderwijs (o.a. omwille van de digitalisering, zie 4.2.3.2).

Het wordt steeds meer een uitdaging voor instellingen hoger onderwijs om de juiste onderwijs- en onderzoeksprofielen aan te trekken. Om jonge lesgevers aan te trekken is het nodig dat zij terechtkomen in **aantrekkelijke statuten**. Onzekere statuten dragen niet bij aan de aantrekkelijkheid van het hoger onderwijs als werkgever.

Professionalisering van lesgevers en onderzoekers moet een constant aandachtspunt blijven. Het is belangrijk dat zij weten welke trends er zich in de maatschappij voordoen en hoe het hoger

⁵⁵ De Schepper, L. (september 2016). 'De democratisering van het hoger onderwijs is mislukt'. Rectorale Rede bij de Opening van het academiejaar Universiteit Hasselt. Hij baseert zich op OESO-cijfers.

⁵⁶ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over het diversiteitsbeleid in het Vlaamse hoger onderwijs](#), 11 september 2018 en Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over hoe communiceren met studenten, met specifieke aandacht voor kansengroepen](#), 13 oktober 2015.

onderwijs op ontwikkelingen in hun vakgebied kan inspelen. Zij moeten daartoe de mogelijkheden krijgen.

4.2 Vijf bouwstenen

Hoe kan het hoger onderwijs die prioriteiten realiseren? Hoe wordt het hoger onderwijs meer toekomstgericht? Welke zaken moeten er veranderen? De Vlor vindt het nodig om daarvoor te investeren in vijf bouwstenen: een meer wendbaar hoger onderwijs met een hernieuwde aandacht voor curriculumontwikkeling, een sterkere omkadering, een geïntegreerd diversiteitsbeleid en internationaal hoger onderwijs. Voor elk van deze bouwstenen haalt de raad hieronder ook enkele deelaspecten aan.

4.2.1 Een meer wendbaar hoger onderwijs

Het hoger onderwijs van vandaag werkt binnen redelijk strakke contouren, terwijl de maatschappij van vandaag vraagt om flexibeler in te spelen op specifieke noden en verschillende manieren van aanpakken mogelijk te maken. Daarvoor is een hoger onderwijs nodig dat meer 'wendbaar' is. De raad bedoelt hiermee dat het hoger onderwijs dynamischer zou moeten kunnen inspelen op vragen door bijvoorbeeld nieuwe soorten programma's en combinaties of door meer flexibele overgangen.

4.2.1.1 Dynamisch aanbod

Door de evoluties op de arbeidsmarkt is het de verwachting dat meer werknemers zich zullen moeten om- en bijscholen. De huidige bachelor- en masteropleidingen komen daarvoor in aanmerking, maar nemen tijd in beslag. Er zal meer nood zijn aan **kortere, flexibelere en modulaire trajecten** die als een herscholings- of verdiepingstraject opgenomen kunnen worden. Dergelijke trajecten moeten laagdrempelig zijn en kunnen verschillende finaliteiten hebben. Uiteraard moet de kwaliteit ervan en de positionering van het hoger onderwijs t.o.v. andere aanbieders op de privémarkt bewaakt worden.

Als instellingen sneller dan vandaag moeten kunnen inspelen op de behoeftes van de arbeidsmarkt, dan moet er ook nagedacht worden over **deelcertificering** (zogenaamde 'micro-credentials'). Vormen hiervan zullen in de toekomst alsmaar belangrijker worden, zowel voor werknemers die zich willen herbronnen of verdiepen als voor jongeren die na het secundair onderwijs niet (meteen) een meerjarige bachelor- of graduaatsopleiding willen aanvatten. Daarbij moet het hoger onderwijs nadenken en uitmaken hoe studenten deze 'micro-credentials' kunnen verwerven en kunnen inzetten op de arbeidsmarkt en in een leertraject. Uiteraard moet men bekijken hoe ze te evalueren en valoriseren.

De Vlor verwacht dat het hoger onderwijs in de toekomst meer rekening zal moeten houden met studenten die na de bachelor niet onmiddellijk een master willen aanvatten, maar hun **studietraject** willen **onderbreken** met enkele jaren werkervaring. Daartoe is er nood aan meer flexibele trajecten voor de master, die het nog sterker mogelijk maken om werken en studeren te combineren. Maar ook een meer flexibele erkenning van EVC en EVK, ook in het kader van de erkenning van buitenlandse (bachelor)diploma's, kunnen bijdragen aan de haalbaarheid van dergelijke trajecten.

Het hoger onderwijs moet evolueren naar een plek waar studenten steeds opnieuw naar kunnen terugkeren. De vraag rijst of de bachelor- en de masteropleidingen niet meer nood hebben aan een grotere mate van **zelfstandigheid**. Vandaag is de master nogal vaak de logische volgende stap na het beëindigen van de bacheloropleiding, terwijl dit niet noodzakelijk zo hoeft te zijn. Dit heeft implicaties voor het curriculum en de finaliteit van de academische bachelor. Die heeft vandaag een civiel effect, maar de vraag is of dit voldoende tot zijn recht komt op de arbeidsmarkt. Dat kan zeker nog versterkt worden. Het is daarbij belangrijk dat de maatschappij elk diploma hoger onderwijs naar zijn waarde en eigenheid schat en de toegang wordt gefaciliteerd met gepaste opleidingsincentives.

4.2.1.2 Gebruikmaken van de kracht van samenwerking en netwerking

Samenwerking wordt een kernbegrip. We stappen af van het idee dat elke organisatie alles moet kunnen en doen. Om complexe problemen op te lossen, moet men een beroep doen op een gebundelde expertise. Het samenbrengen van complementaire competenties is een meerwaarde. Meer samenwerking zal het hoger onderwijs versterken. Samenwerking tussen instellingen, opleidingen, over disciplines, over de landsgrenzen heen, met de arbeidsmarkt, ... De Vlor is voorstander van modellen waarbij verschillende types van opleidingen betrokken worden. De gezondheidszorg bouwt vandaag al dergelijke geïntegreerde modellen uit.

Binnen alle modellen van samenwerking, is de samenwerking en netwerking tussen hogeronderwijsinstellingen en bedrijven essentieel. Op die manier kan een instelling ervoor zorgen dat haar opleidingen blijvend relevante competenties integreren. Die samenwerking kan al op niveau van de bacheloropleidingen en kan een stage overstijgen. Via projectwerking bijvoorbeeld kunnen experts uit verschillende disciplines aan een gezamenlijk probleem werken.

4.2.2 Vernieuwde aandacht voor curriculumontwikkeling

Curricula zijn krachtige instrumenten om een opleiding meer en beter af te stemmen op de maatschappij. Maar hoe kunnen opleidingen in het Vlaamse hoger onderwijs via hun curricula blijven inspelen op de noden van een snel evoluerende maatschappij?⁵⁷ Hoe kunnen zij via curriculumontwikkeling ervoor zorgen dat hun studenten hun communicatieve, sociale en culturele competenties ontwikkelen? Hoe zetten we studenten aan om hun creatieve vermogen verder te ontwikkelen? Hoe ondersteunen we docenten bij deze nieuwe opdrachten?

4.2.2.1 Een meer gedurfd hoger onderwijs

Als de maatschappij meer vraagt om 'T-shaped' professionals, dan betekent dit dat het hoger onderwijs moet op zoek gaan naar bredere opleidingen (naast gespecialiseerde), naar meer gedurfde combinaties van opleidingen of van delen van opleidingen, naar echt interdisciplinaire opleidingen, naar duale opleidingen. Door de mogelijkheden van de combinatie te onderzoeken en uit te proberen, kan het hoger onderwijs uit zijn strak carcan van vandaag stappen. Die mogelijkheden mag de overheid niet financieel afstraffen, maar moet zij stimuleren.

⁵⁷ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies studentgecentreerde curricula](#), 13 november 2018.

4.2.2.2 Competenties centraal

Moeten de curricula 'nieuwe' competenties integreren om relevant te zijn? ⁵⁸ Omdat studenten vandaag geconfronteerd worden met een overvloed aan informatie, lijkt het de Vlor aangewezen dat ook sterk de nadruk wordt gelegd op informatievaardigheden (analyse, selectie en kritische verwerking). Uiteraard moeten ook academische, internationale, interculturele competenties⁵⁹ en competenties voor levenslang leren blijvende aandacht krijgen (zie ook 4.1.3).

Het betreft niet zozeer alleen 'nieuwe' competenties. Men vindt ze terug in de leerresultaten die vele opleidingen in het hoger onderwijs het voorbije decennium hebben opgesteld. De vraag is eerder of onze huidige curricula optimaal zijn ontworpen om de ontwikkeling van die competenties te stimuleren. Welke onderwijs- en leeractiviteiten worden georganiseerd, hoe worden ze in de diverse opleidingsonderdelen op elkaar afgestemd en wat is hun reële impact op het leren van de student? Hoe kunnen opleidingen aandacht besteden aan deze competenties en toch hun eigenheid behouden?

4.2.2.3 Studentgecentreerde onderwijsmethodes

In zijn advies over studentgecentreerde curricula ging de Vlor in op onderwijsmethodes die diepgaand leren stimuleren.⁶⁰ Onderzoek toont aan dat onderwijsactiviteiten die het klassieke, instructiegerichte paradigma als succesvol ziet, ook vandaag nog de leerprestaties van studenten gunstig beïnvloeden. Het zijn gezonde didactische principes waaraan het hoger onderwijs blijvend voldoende aandacht moet besteden: goed gestructureerde lessen die getuigen van een degelijke voorbereiding, een gepassioneerde lesgever, duidelijke instructies voor de student.

Daarnaast blijkt uit de literatuur dat specifieke leeractiviteiten die zorgen voor een grotere betrokkenheid van studenten bij het onderwijs, aanzetten tot diepgaand leren, duidelijke leerwinsten opleveren, de retentiegraad verhogen (drop-out verkleinen) en effectief bijdragen aan het bereiken van de leerresultaten.

Studenten zelf mee verantwoordelijk maken voor hun traject, lijkt de sleutel in het hervormen van het curriculum, bijvoorbeeld met het oog op het integreren van 21ste-eeuwse competenties. Uiteraard moet de instelling studenten daarin ondersteunen en begeleiden.

Aangezien competenties als creativiteit en probleemoplossend denken enkel aan belang zullen winnen, vraagt de Vlor zich af of meer probleemgestuurd hoger onderwijs daar niet beter aan tegemoetkomt. In dergelijke projecten kunnen studenten uit verschillende disciplines (ook internationaal) zich buigen over verschillende aspecten van een probleem. Daarbij kunnen ook onderzoekers en bedrijven betrokken worden.

4.2.2.4 Meer digitaal hoger onderwijs⁶¹

Via de digitalisering van het hoger onderwijs kunnen meer studenten worden bereikt. Het is echter niet zo dat elke vorm van digitaal leren leidt tot efficiëntie- en effectiviteitswinsten. De Vlor

⁵⁸ Zie 4.1.3 en Voogt, J. & Roblin, N.P. (2012). 'A comparative analysis of international frameworks for 21st century competences: Implications for national curriculum policies'. *Journal of Curriculum Studies* 44(3): pp. 299-321.

⁵⁹ Voor een overzicht: zie ICOM <http://www.internationalecompetenties.be/en/>

⁶⁰ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. *Advies studentgecentreerde curricula*, 13 november 2018.

⁶¹ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. *Uitdagingen voor het Vlaamse hoger onderwijs in de 21ste eeuw*, 13 november 2012.

gelooft vooral in projecten die digitaal en traditioneel hoger onderwijs combineren en waarin verschillende modaliteiten en werkvormen elkaar afwisselen, aanvullen en versterken.

Digitaal leren vraagt een grote inzet van middelen en menskracht. Indien hogeronderwijsinstellingen een rol van betekenis willen blijven spelen in die evolutie, zullen zij sterker moeten inzetten op deze onderwijsinnovatie door reorganisatie en opleiding van personeel. Het ontwikkelen en inzetten van online hoger onderwijs vergt de nodige tijd, financiering en begeleiding door gekwalificeerd personeel. De overheid kan dat stimuleren door een gericht investerings- en innovatiebeleid. Ze kan ook instellingen (zelfs over de onderwijsniveaus heen) samenbrengen en ondersteunen voor gezamenlijke projecten waar online onderwijs in de context van 'blended' leren de sleutel tot succesvolle resultaten kan zijn. De Vlor wil met de overheid nadenken over een digitaliseringsstrategie voor het hoger onderwijs.

Naast een groter digitaal aanbod, moet het hoger onderwijs erover waken dat studenten op het vlak van ICT voldoende uitgerust zijn om de nakende digitale evoluties op te volgen en daartoe bij te dragen. Zo gaat de arbeidsmarkt uit van een sterkere evolutie naar zogenaamde 'augmented intelligence' waarbij mensen niet door machines worden vervangen, maar eerder met machines zullen moeten samenwerken. Het is belangrijk dat onze studenten ook daarvoor uitgerust zijn.

4.2.3 Sterkere omkadering

4.2.3.1 Een adequate financiering

Met het financieringsdecreet van 2008 gaf de overheid aan dat de basisfinanciering van het hoger onderwijs een publieke verantwoordelijkheid is. De Vlor benadrukt dat dit ook in de toekomst zo moet blijven. Investeringen in hoger onderwijs zijn nodig om de kwaliteit ervan te blijven garanderen. Hij vraagt de overheid daarom om de aanbevelingen van OESO en van Europa om 2% van het BRP te investeren in het hoger onderwijs, waar te maken en daarvoor een groeipad te voorzien. Vandaag investeert Vlaanderen slechts 1,3% van zijn BRP (zie ook 3.1.5).⁶²

In de loop van de jaren zijn door de besparingen verschillende van de door het financieringsdecreet voorziene instrumenten sterk uitgehold. Het financieringsmechanisme boette aan kracht in doordat het rationalisatiefonds werd opgeheven, de kliks niet altijd werden uitgevoerd, het voorziene groeipad werd uitgesteld, het Aanmoedigingsfonds werd uitgehold en de indexering niet werd doorgevoerd. Op die manier werden de middelen voor het hoger onderwijs uitgehold. De Vlor vraagt dat de overheid in eerste instantie en met terugwerkende kracht aan het hoger onderwijs ter beschikking te stellen wat oorspronkelijk via het financieringsdecreet voorzien werd.

De financiering van individuele instellingen is vandaag grotendeels afhankelijk van marktaandeelen. Dat verplicht instellingen om steeds meer studenten aan te trekken waardoor de concurrentie en de druk alleen maar stijgen. De middelen die vandaag voor concurrentiële doeleinden worden ingezet, zouden zinvoller kunnen besteed worden aan de begeleiding van studenten. Meer studenten betekent ook meer investeringen in infrastructuur en meer druk op het personeel. Instellingen kunnen op die manier hun middelen niet optimaal inzetten. Ook de uitgestelde financiering verhoogt de druk op de instellingen en maakt dat het inrichten van nieuwe opleidingen geen evidentie is. Op die manier kan het hoger onderwijs moeilijker inspelen op de vragen van de arbeidsmarkt.

⁶² Cijfer van 2016. OECD. (2019). *Trends shaping education*. Paris: OECD Publishers.

Het financieringsmechanisme van vandaag zorgt in de praktijk niet voor een stabiele financiering en maakt het opmaken van meerjarenplanningen daarom voor instellingen moeilijk. Het is in de afgelopen jaren bovendien vaak gewijzigd, in functie van het bereiken van een broos evenwicht. Ideaal is dit verdeelmechanisme dus niet. Het uitwerken van een nieuw financieringsmechanisme met aangepaste parameters vraagt echter dat extra middelen beschikbaar zijn en geïnvesteerd kunnen worden. Het vraagt ook diepgaande reflectie.

De Vlor dringt erop aan dat de overheid een adequate financiering zou voorzien voor het hoger onderwijs, zodat het kwaliteitsvol kan blijven, nieuwe verantwoordelijkheden efficiënt kan opnemen en nieuwe uitdagingen kan aangaan. Het hoger onderwijs meer wendbaar maken, vraagt nu eenmaal bijkomende middelen. Instellingen moeten bovendien de ruimte krijgen om projectmatig onderwijsvernieuwingen uit te proberen, maar ook de middelen ter beschikking hebben om effectieve en efficiënte vernieuwingen in de hele instelling te implementeren. Creativiteit en innovatie moeten aangemoedigd en niet afgestraft worden. De Vlor is ook voorstander van financiële stimulansen die samenwerking bevorderen. Bovendien moet het gewicht van de financiering van opleidingen in overeenstemming gebracht worden met de betreffende kosten van die opleidingen.

Voor de Vlor moet een nieuw financieringsmechanisme in elk geval transparant, billijk, eenvoudig en zo objectief mogelijk zijn. Het moet daarenboven stabiliteit genereren. De raad wil daarover graag mee nadenken.

4.2.3.2 Meer wendbaar personeelsbeleid

De Vlor vraagt dat de overheid samen met de instellingen nadenkt over een minder strakke contouren die een goed HR-beleid in het hoger onderwijs mogelijk maken zodat instellingen een wendbaar personeelsbeleid kunnen voeren. Dit betekent o.a.:

- de mogelijkheden om voor ondersteunende functies ook concurrentieel te zijn;
- tijd en mogelijkheden voor personeelsleden om te professionaliseren (zowel bij- als omscholing);
- degelijke statuten voor alle personeelsleden en specifiek voor docenten en onderzoekers;
- werkdruk en planlast binnen de perken houden.

4.2.3.3 Professionalisering

In tegenstelling tot bijvoorbeeld de Nederlandse universiteiten en het hoger onderwijs in de Franse Gemeenschap leggen maar weinig instellingen op dat lesgevers een onderwijskundige vorming moeten hebben gevolgd om te mogen lesgeven in het hoger onderwijs. Als dat al zo is, is dat meestal enkel voor bepaalde opleidingen zoals de lerarenopleiding. Vlaanderen voorziet geen algemene **onderwijskundige vorming** voor het hoger onderwijs, maar sommige instellingen nemen dit wel zelf op.

Lesgevers in het hoger onderwijs worden wel breed gestimuleerd om vorming te volgen. Dit bestaat vaak uit een gericht aanbod zoals onderwijs- en studiedagen voor grote groepen, specifieke trainingen voor kleinere groepen, elektronische ondersteuning, individuele begeleiding etc. In bepaalde instellingen bestaan overlegplatformen die een onderwijscultuur van dialoog stimuleren en praktijkuitwisseling bevorderen. De Vlor vindt dat belangrijk, maar wijst erop dat de instellingen en overheid daarvoor de nodige ruimte voorzien in de (onderwijs)opdracht van de docent.

Als men de onderwijsopdracht wil valoriseren, dan is het belangrijk om na te denken over de competenties die lesgevers in het hoger onderwijs nodig hebben. Daarnaast moet ook nagedacht worden over de trajecten die lesgevers daarin kunnen ondersteunen. De Vlor beveelt aan dat instellingen (al dan niet in samenwerkingsverband) en overheid samen nadenken over mogelijkheden voor onderwijskundige vorming op maat voor het hoger onderwijs.⁶³

4.2.4 Een geïntegreerd diversiteitsbeleid⁶⁴

4.2.4.1 Krachten overheid en instellingen bundelen

De Vlor vraagt de overheid om diversiteit hoog op de beleidsagenda te houden, door een adequate **financiering en monitoring** van de participatie van kansengroepen te voorzien. De raad vraagt al erg lang aan de overheid om via de registratie van kansengroepen cijfers te verzamelen over hun participatie aan het hoger onderwijs. Vandaag zijn daarover geen (of slechts partiële) Vlaamse cijfers beschikbaar. De Vlor is dan ook tevreden dat overheid en de instellingen recentelijk stappen vooruit hebben gezet.⁶⁵ Het huidig tekort aan een duidelijk zicht op de instroom, doorstroom en uitstroom van kansengroepen, neemt niet weg dat instellingen deze evoluties zelf in kaart kunnen brengen, rekening houdend met hun regionale verankering en hun eigen context.

Aan instellingen raadt de Vlor een geïntegreerd diversiteitsbeleid aan. Dat vertrekt van een (gedragen) **visie** op diversiteit en de overtuiging dat diversiteit belangrijk is en op alle niveaus van de organisatie als een prioriteit behandeld wordt. Een open en warme **instellingscultuur** trekt studenten aan uit alle groepen van de bevolking en ondersteunt het diversiteitsbeleid. Instellingen moeten dit ook zo aan de buitenwereld **communiceren**.

4.2.4.2 Instroom, doorstroom, uitstroom versterken

De belangrijkste **kritische succesfactoren** zijn het zorgen voor een adequate begeleiding op alle niveaus, het inzetten op verbinding (met de instelling/opleiding en medestudenten), professionalisering van alle medewerkers van de instelling⁶⁶ en samenwerking (tussen diensten binnen de instelling).

Specifiek voor de **instroom** is een goede studiekeuzebegeleiding en onderwijsloopbaanbegeleiding in het leerplichtonderwijs en in het hoger onderwijs belangrijk. De effecten van de nieuw ontwikkelde instrumenten zoals de ijkingsstoetsen en de instaptoetsen op de instroom van kansengroepen moet nog verder onderzocht worden. Instellingen kunnen ook inzetten op het sensibiliseren van studenten via rolmodellen. Dat laatste kan ook een versterkende factor zijn met betrekking tot de **uitstroom**: het opbouwen van een netwerk is in die fase immers erg belangrijk.

Om de **doorstroom** van studenten uit kansengroepen en ook hun studierendement te verbeteren, kan de instelling een aantal maatregelen nemen:

- veel sturing (expliciete instructie, groepsindeling, aanwezigheidsplicht, ...);
- zorgvuldige remediëring (waar mogelijk ingebouwd in de programma's);
- betrokkenheid van docenten en studentenbegeleiders (studenten herkennen, erkennen en kennen);

⁶³ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over studentgecentreerd leren](#), 13 december 2011.

⁶⁴ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over het diversiteitsbeleid in het Vlaamse hoger onderwijs](#), 11 september 2018.

⁶⁵ cf. *Charter van het hoger onderwijs over de registratie van kansengroepen bij studenten*, 2017.

⁶⁶ De Vlor werkt aan een advies over diversiteitscompetenties van de medewerkers van instellingen hoger onderwijs.

- kleinschaligheid (kleine groepen, blokkenonderwijs, thematisch onderwijs, ...).

4.2.5 Een adequaat internationaliseringsbeleid

Als Vlaamse hogeronderwijsinstellingen een voorlopersrol willen blijven spelen in het ontwikkelen van kennis en als ze hun studenten willen voorbereiden op hun professioneel en persoonlijk functioneren in een steeds meer globale en multiculturele samenleving, moet internationalisering nog veel sterker op de beleidsagenda van de Vlaamse overheid en de instellingen hoger onderwijs terechtkomen.

De Vlor pleit voor een nieuw elan en een nieuwe stimulans waarbij de overheid samen met de instellingen een internationaliseringsstrategie voor het Vlaamse hoger onderwijs opstelt.⁶⁷ Op die manier kan het Vlaamse hoger onderwijs werken aan een duurzaam internationaliseringsbeleid dat de duur van een legislatuur of instellingsmandaat overschrijdt, aan zijn internationale uitstraling, aan sterke internationale samenwerkingen en netwerken, aan een efficiëntere inzet van middelen. Op dit moment is er te veel versnippering van het aanbod en is er geen gezamenlijke aanpak, geen 'single point of contact'. Om dit te realiseren is er nood aan een sterk gezamenlijk signaal, een (lange termijn) visieontwikkeling waar strategische en operationele doelstellingen tegenover gezet worden.

Aan die internationaliseringsstrategie zijn ook een aantal randvoorwaarden gekoppeld. Zo is adequate financiering van de instelling een conditio sine qua non, net zoals een goede governance-structuur bij de instellingen. De overheid moet samen met de instellingen het overleg daarover opnieuw opstarten. De Vlor pleit ervoor om de kwaliteit van alle internationaliseringsactiviteiten te blijven bewaken.

De Vlor adviseert de overheid om in haar internationaliseringsstrategie na te denken over hoe en op welke termijn zij volgende problemen zal oplossen die een belangrijke negatieve impact hebben op de mogelijkheden om het Vlaamse hoger onderwijs als een sterk merk in het buitenland neer te zetten.

4.2.5.1 Een aanpassing van de taalregeling

De Vlor vindt dat de huidige taalregeling het aantrekken van buitenlandse studenten en staf belemmert.⁶⁸ Ze is te beperkend en te complex. Door de huidige taalregeling worden weinig opleidingen in het Engels aangeboden, waardoor relatief weinig buitenlandse studenten worden aangetrokken. Door de wederkerigheid van de overeenkomsten met partnerinstellingen, heeft dat ook een negatieve invloed op het uitsturen van Vlaamse studenten. De Vlor pleit al langer voor een haalbaar taalbeleid in het hoger onderwijs, waar uiteraard ook voldoende aandacht aan het Nederlands wordt besteed.⁶⁹

4.2.5.2 Een bijsturing van het visumbeleid

De instellingen hoger onderwijs stellen vast dat er een verstrenging is van het beleid voor het toekennen van visa. De Vlor is er uiteraard voorstander van dat visa op een correcte manier

⁶⁷ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over een internationaliseringsstrategie voor het Vlaamse hoger onderwijs](#), 14 maart 2017.

⁶⁸ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over de implementatieproblemen van de taalregeling hoger onderwijs](#), 29 januari 2015.

⁶⁹ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies taalbeleid in het Vlaamse hoger onderwijs](#), 14 februari 2017.

worden toegekend en gebruikt, maar wijst erop dat een verstrenging van studenten- en docentenvisa leiden tot een beperking van de internationalisering van het hoger onderwijs. Hij merkt ook op dat de registratie bij steden of gemeenten niet altijd efficiënt verloopt.

4.2.5.3 Een beleid rond het tewerkstellen van buitenlandse studenten

Er moet nagedacht worden over het bieden van kansen op tewerkstelling aan buitenlandse studenten en het stimuleren van buitenlandse studenten om hun verworven kennis eventueel tijdelijk in het gastland in te zetten.

4.2.5.4 Erkennen buitenlandse diploma's

De Vlor pleit voor een versnelling en verbetering van de procedure voor het (automatisch) erkennen van buitenlandse diploma's gebaseerd op de principes van de 'Lisbon Recognition Convention'.⁷⁰

4.2.5.5 Inhaalbeweging voor graduaatsopleidingen

Het uitbouwen van internationaliseringsmogelijkheden (via internationalisering@home én uitwisselingen) binnen de graduaatsopleidingen staat vandaag nog in de kinderschoenen. Om dit mee te nemen in het internationaliseringsbeleid van de instellingen, zullen stimuleringsacties en extra middelen nodig zijn.

5 Tot slot

De Vlor vindt het belangrijk om via vijf bouwstenen te werken aan alle zeven vermelde prioriteiten. Alleen zo evolueren we naar een toekomstgericht en duurzaam hoger onderwijs. Om dit te kunnen realiseren, is inzet nodig van alle betrokken partners. Bij wijze van besluit vat de Vlor daarom de verantwoordelijkheden van de verschillende actoren nog eens samen.

5.1 Overheid: randvoorwaarden creëren

Om het hoger onderwijs toekomstbestendig te maken, vraagt de Vlor de overheid om de nodige randvoorwaarden te vervullen. Dit betekent:

- een adequate financiering voorzien;
- een consequente en efficiënte regelgeving garanderen, die een kwaliteitsvol, efficiënt en wendbaar hoger onderwijs mogelijk maakt;
- een betere afstemming realiseren tussen het hoger onderwijs en het secundair onderwijs, met in het secundair onderwijs voldoende ruimte en aandacht voor onderwijsloopbaanbegeleiding, gelijke onderwijskansen en inhoudelijke afstemming met het hoger onderwijs;
- een goede afstemming realiseren tussen verschillende beleidsdomeinen (bijvoorbeeld tussen het beleidsdomein Onderwijs en het beleidsdomein Werk);
- faciliteren van levenslang leren.

⁷⁰ De Vlor plant om tijdens het werkjaar 2018–2019 zijn advies over de implementatie van de Lissabon Recognition Convention nog eens kritisch te bekijken en eventuele nieuwe aandachtspunten aan de Vlaamse overheid over te maken. Zie: Vlaamse Onderwijsraad, Raad Hoger Onderwijs. [Advies over de gelijkwaardigheidskenning van buitenlandse diploma's in het hoger onderwijs in Vlaanderen](#), 13 oktober 2009.

5.2 Instellingen: engagement opnemen

Van de instellingen verwacht de Vlor een engagement om een kwaliteitsvol hoger onderwijs te blijven aanbieden en toekomstgericht verder te ontwikkelen. Daarvoor is het nodig dat ze blijvend openstaan voor samenwerking (zowel tussen instellingen als internationaal), onderwijsinnovatie, democratisering en samenwerking met andere instellingen, het secundair onderwijs en de arbeidsmarkt.

5.3 Arbeidsmarkt: samenwerking cultiveren

Van de arbeidsmarkt verwacht de Vlor een bereidheid tot samenwerking, het faciliteren van levenslang leren en een engagement om een sterke rol op te nemen in verschillende vormen van werkplekleren.

5.4 Maatschappij: waardering garanderen

Binnen de maatschappij is er nood aan een gewijzigde perceptie over het diploma hoger onderwijs. Het is niet zo dat alle studenten noodzakelijkerwijs het hoogste diploma moeten behalen. Bachelor-, master- en graduaatsopleidingen hebben allen hun specifieke en waardevolle finaliteiten.

5.5 Studenten: participatie opnemen

Studenten en alumni kunnen de instellingen bijstaan in de evolutie naar een modern en duurzaam hoger onderwijs, door uitdrukkelijk te participeren aan het beleid en te zorgen voor terugkoppeling op basis van ervaringen na het behalen van een diploma.

Isabelle De Ridder
secretaris Raad Hoger Onderwijs

Veerle Hendrickx
voorzitter Raad Hoger Onderwijs